

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ**

Одлуком Наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Београду која је донета на седници одржаној 26. октобра 2015. године, именована је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације кандидаткиње мр Анђеле Ђукановић под насловом „Европски стандарди у области биомедицине – право на интегритет личности“, у следећем саставу:

1. Проф. др Миленко Крећа, редовни професор
2. Проф. др Ивана Крстић, ванредна професорка
3. Доц. др Бојана Чучковић, доценткиња

Пошто је прегледала и проучила докторску дисертацију, Комисија Наставно-научном већу Правног факултета подноси следећи

РЕФЕРАТ

о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

а) Подаци о кандидату

Анђела Ђукановић је рођена 1981. године у Београду. Правни факултет Универзитета у Београду уписала је школске 1999/2000. године, а дипломирала 2004. године, са општом просечном оценом 8,9. Након завршених студија 2004. године, уписала је роследипломске студије на Правном факултету Универзитета у Београду, Смер за међународно јавно право. Магистарски рад под насловом „Забрана ретроактивности кривичног закона и пракса Европског суда за људска права“ одбранила је са одликом 2009. године. Боравила је на два краћа студијска боравка у Немачкој, на Универзитету у Гетингену и Берлину. Тема докторске дисертације под насловом: „Европски стандарди у области биомедицине – право на интегритет личности“, јој је одобрена 2011. године, под менторством проф. др Иване Крстић.

У периоду од 2004. до 2006. године била је запослена као адвокатски приправник у адвокатској канцеларији. Од 2006. до 2007. године је била запослена као млађи саветник у Министарству правде, а у периоду од 2008. до 2009. године као сарадник у настави на Факултету за државну управу и администрацију Мегатренд универзитета. На Институту за међународну политику и привреду ради од 2011. године, као истраживач сарадник.

Аутор је већег броја радова:

- *Забрана ретроактивности кривичног закона и пракса Европског суда за људска права*, Досије студио, Београд, 2011, 177 страна.
- „Члан 7. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода и кривично законодавство Србије“, *Бранич*, бр. 1-2/2010, стр. 103-117.
- „Начело одређености кривичног закона (*lex certa*) у пракси Европског суда за људска права“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 1/2011, стр. 455-468.
- „Уредба (ЕЗ) број 1394/2007 Европског Парламента и савета о лековима за напредну терапију“, *Европско законодавство*, број 35–36, Београд, 2011, стр. 241-247
- Директива Европског парламента и Савета 2009/41/ЕЗ о употреби генетски модификованих микроорганизама у затвореним системима“, *Европско законодавство*, Број 37–38, Београд, 2011, стр. 225–232.
- Савет Уједињених нација за људска права: структура, механизми и пракса“, *Међународна политика*, бр. 1143, Београд, јул-септембар 2011, стр. 94-118.
- Директива Европског парламента и Савета 2010/53/ЕУ о стандардима квалитета и безбедности људских органа намењених за трансплантацију“, *Европско законодавство*, број 39-40, Београд 2012, стр. 353-362.
- „Успех појединачне представке пред Европским судом за људска права“, у зборнику радова: Драган Ђукановић, Милош Јончић (урс.), *Спољна политика Србије и Заједничка спољна и безбедносна политика ЕУ*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2012, стр. 522-535.
- „Регулатива Европске уније у области ирегуларних миграција“, *Европско законодавство*, број 43-44, Београд, 2013, стр. 31-42.
- „Случај Бристл против Гринписа–правна заштита биотехнолошких изума у Европској унији“, *Европско законодавство*, број 47–48, Београд, 2014, стр. 297-309.

- „Регулатива Европске уније у области азила“, *Европско законодавство*, број 45–46, Београд 2013, стр. 99-107.

- „Заштита људских права тражилаца азила и илегалних миграната – пракса Европског суда за људска права“, *Међународни проблеми*, број 4, 2013, Београд, стр. 481-510.

б) Подаци о дисертацији

Докторска дисертација мр Анђеле Ђукановић, под насловом „Европски стандарди у области биомедицине – право на интегритет личности“ је написана на 485 стране основног текста, од чега основни текст чини 452 страна, а осталих 33 страна садржи попис коришћене литературе, судских одлука и биографију аутора. Попис литературе садржи 414 библиографских јединица. Приликом израде тезе кандидаткиња је користила домаћу и страну научну и стручну литературу (књиге, монографске студије, поглавља у књигама, зборнике, чланке у научним часописима), релевантне међународне документе, и интернет изворе.

Структура дисертације обухвата увод, а затим следи општи део који обухвата прва три поглавља (стр. 5-193). Прво поглавље носи наслов „Релевантни основни појмови“ (стр. 5-33), друго поглавље носи наслов „Универзални извори и право на интегритет личности у области биомедицине“ (стр. 34-76) и треће поглавље носи наслов „Право на интегритет личности у области биомедицине у европском систему заштите људских права“ (стр. 77-193). Посебни део обухвата поглавља од четвртог до деветог (стр. 195-433). Четврто поглавље носи наслов „Општи принципи у биомедицини“ (стр. 195-253), пето поглавље „Медицинска генетика и људска репродукција“ (стр. 254-318), шесто поглавље „Истраживања у биомедицини“ (стр. 319-352), седмо поглавље „Заштита људских права у светлу трансплантације органа, ткива и ћелија људског порекла“ (стр. 353-378), осмо поглавље „Абортус и еутаназија“ (стр. 379-399) и девето поглавље „Право на интегритет личности у области биомедицине у Србији“ (стр. 400-433). На крају је дат закључак (стр. 434-452).

2. Предмет и циљ дисертације

Право на интегритет личности не представља новину у међународном праву, као што је то случај са његовим новим хоризонтима у области биологије и медицине, који су постали предмет бројних расправа тек крајем прошлог века. С обзиром на научна достигнућа до којих се дошло у области биологије и медицине, и тиме нове,

до тада непознате облике кршења права на интегритет личности, јавила се потреба за његовом ближим одређењем и заштитом на међународном нивоу, као и за унификацијом правила из ове области.

Предмет дисертације јесу усвојени стандарди и њихово значење, као и кључни и актуелни проблеми у европском систему заштите права на интегритет личности у области биомедицине. Тако основни предмет дисертације представља одређивање европских стандарда везаних за право на интегритет личности у области биомедицине, али и значење појмова који се учестало користе у поменутој области. То је, пре свега, утврђивање порекла, природе и домета ових стандарда, степена њиховог поштовања анализа праксе Суда правде ЕУ и Европског суда за људска права. Такође, значајно је и испитивање различитих решења у законодавствима европских земаља, односно решења која на најприкладнији начин омогућавају заштиту права на интегритет личности у области биомедицине, као и антиципирање евентуалног даљег развоја европског система заштите људских права у овој области. Предмет рада су била и конкретна решења у праву Србије, у светлу међународних стандарда која су значајна за област биомедицине. У складу са овако конципираним предметом истраживања, постављени су и циљеви докторске дисертације. Циљ дисертације јесте да се, након темељне научне анализе предмета истраживања, пружи аргументована и научно заснована оцена проучаваних решења, праксе и теоријских модела. Основни циљ је представљање присутних проблема у потрази за заједничким вредностима и њихова оцена, као и антиципирање евентуалног даљег развоја регулативе у овој области.

Значајан водич у формулисању предмета, тачније његовој конкретизацији и анализи појединих сегмената права на интегритет личности у области биомедицине јесте Европска конвенција о људским правима и биомедицини и њени протоколи. Исто тако, значајна је и Повеља о основним правима у Европској унији која у каталог људских права уводи посебну заштиту људског интегритета у области биологије и медицине, тј. ставља посебан акценат на ову област. Европска конвенција за заштиту људских права нема одредбу којом се посебно штити право на интегритет личности у области биомедицине, али се његова заштита остварује кроз низ различитих права. Додуше, у оквиру рада су анализирани и други међународни регионални и универзални инструменти, препоруке, мишљења који регулишу питања везана за право на интегритет личности у области биомедицине.

У праву европских земаља у овој области присутна су законска решења која варирају.

Као осетљива питања из ове области могу се навести регулатива везана за стварање ембриона *in vitro* за сврхе истраживања, и уопште дефиниција људског ембриона, питања везана за принцип слободног и информисаног пристанка пацијента, за клонирање у терапијске сврхе, генетске банке, патентабилност изолованих делова људског тела, а код појединих земаља чланица се може и закључити да права пацијента нису довољно развијена. Овим, и другим бројним конкретним проблемима у овој области је посвећена посебна пажња. Државе, у ситуацији где је дошло до значајних научних открића, још увек нису сигурне у домет права на интегритет личности, и који су могући нови облици његовог кршења. Проблеми из ове области су распламсали бројне правне и етичке расправе. Треба имати у виду и заинтересованост држава за напредак науке, која би у појединим конкретним областима могла бити у колизији са овим правом, тако да ће и ова могућност бити посебно испитана.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Хипотезе на којима се заснивало истраживање у предметној докторској дисертацији су:

- да међу ауторима изостаје сагласност у погледу терминологије којом се ословљава скуп конкретних питања која су предмет права на интегритет личности у области биомедицине, па се због тога користе различити и неодређени термини;
- ово право се често доводи у јаку везу са појмом људског достојанства, и одређује кроз њега, међутим сам концепт људског достојанства је прилично нејасан. Ово би се могло рећи и за област биоетике чији су најчешћи предмет анализе конкретна питања из права на интегритет личности у области биомедицине;
- у овој области посебан значај има Европска конвенција о људским правима и биомедицини. Међутим, поједина питања у њој нису довољно јасно разрађена, у смислу да пружају адекватно упутство за поступање у конкретној ситуацији, а понекад су релевантна питања у потпуности изостављена из њеног садржаја. Додатни Протоколи углавном нису разрешили поједине дилеме;
- главни практични значај права на интегритет личности из Повеље о основним правима у Европској унији лежи управо у специфичним ограничењима из области биологије и медицине;

- право на интегритет личности у области биомедицине из Повеље Европске уније о основним правима није довољно јасно и свеобухватно, будући да рефлектује минимум консензуса који су државе чланице Европске Уније постигле;
- једна од основних претпоставки истраживања јесте и да су законодавства европских земаља у овој области често неусаглашена, што углавном произилази из етичке осетљивости питања која се регулишу;
- Европски стандарди поводом права на интегритет личности у области биомедицине још увек нису задовољавајући, то јест отворене су различите могућности његовог угрожавања;
- да је ова област још увек далеко од разрађеног и широког консензуса у Европи, а тиме и у неком другом регионалном или у универзалном систему заштите људских права, с обзиром да између европских земаља постоји највећи културни и историјски степен сродности;
- један од главних разлога неусаглашености јесте са једне стране сталан напредак у науци, а са друге стране државе се управо у овој области теже прилагођавају динамичном развоју и сталним променама;
- у пракси Европског суда правде и Европског суда за људска права се углавном уважавају различита поимања појединих питања, мада су с времена на време присутни искораци од оваквог приступа у појединим пресудама;
- да људска права у регулисању области биомедицине ипак имају посебан значај;
- да ће заштита временом бити свеобухватнија, али да ипак није вероватно да ће се ускоро постићи консензус око појединих питања, као што је то на пример случај са питањем тренутка када се сматра да живот почиње;
- Правни оквир у Србији је у принципу усаглашен са међународним стандардима, мада се чини да права пацијената нису у довољној мери развијена.

Методe истраживања

Начин истраживања и избор метода одређени су пре свега претпостављеном хипотетичком основом, предметом као и циљевима истраживања дисертације. Будући да је основни предмет и циљ дисертације утврђивање европских стандарда везаних за право на интегритет личности у области биомедицине, утврђивање њиховог порекла, природе и домета, степена његовог поштовања, изналагање решења која на најприкладнији начин омогућавају његову заштиту, као и антиципирање евентуалног даљег развоја права у овој области, у истраживању су

коришћени правно-догматски, правно-логички, а у мањој мери и социолошки и психолошки метод. Историјско-правни метод има такође нешто мањи значај, будући да је реч о релативно младом аспекту права на интегритет личности.

Такође је коришћен и упоредно-правни метод, тј. изведена је упоредно-правна анализа законских решења, а критеријуми за избор релевантних законодавстава су пре свега били засновани на разликама које су можда најизраженије у погледу конкретног питања које се истражује.

С обзиром на предмет изучавања дисертације, коришћена су и одређена сазнања до којих се дошло у другим научним дисциплинама као што су медицина, биологија и другим областима.

4. Кратак опис садржаја дисертације

У **првом поглављу** дисертације (стр. 5-33), кандидаткиња приказује основне појмове, релевантне за тему дисертације, као и проблеме у тражењу њиховог значења. Реч је о појму људског достојанства (стр. 5-16), схватању права на интегритет личности (стр. 16-22), појму биоетике (стр. 22-27), као и појму биомедицине (стр. 27-30), уз додатно појашњење значаја који се придаје људским правима у области биомедицине (стр. 30-33). Прва три поглавља су смештена у оквиру **општег дела** дисертације.

Друго поглавље дисертације (стр. 34-76), носи наслов „Универзални извори и право на интегритет личности у области биомедицине“. Кандидаткиња у првом одељку другог поглавља представља релевантне међународне инструменте (стр. 34-53), пре свега кроз право на живот (стр. 36-40), забрану мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (стр. 40-42), право на слободу и безбедност личности (стр. 42-45), као и право на здравље (стр. 45-53). У другом одељку су представљени и релевантни извори „меког“ права (стр. 53-55), у оквиру којих је посебна пажња посвећена документима усвојеним под окриљем Организације уједињених нација за образовање, науку и културу, пре свега Универзалној декларацији о људском геному и људским правима, Универзалној декларацији о биоетици и људским правима, и Међународној декларацији о људским генетским подацима. Посвећена је пажња и активностима Светске здравствене организације (стр. 73-75), као и Светског медицинског удружења (стр. 75-76).

У **трећем поглављу** дисертације, под насловом „Право на интегритет личности у области биомедицине у европском систему заштите људских права“, представљени су

релевантни инструменти у оквиру Савета Европе и Европске уније у регулисању питања права на интегритет личности у области биомедицине (стр. 77-193).

Први одељак трећег дела је посвећен регулативи Савета Европе (стр. 77-124). У оквиру њега дата је анализа Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (стр. 77-88), кроз права која су се пре свега у пракси Европског суда за људска права показала као значајна у области медицине, тј. право на живот, забрана мучења нечовечног или понижавајућег поступања, право на слободу и безбедност личности, право на приватан живот, а укратко су представљена и остала права која су у нешто мањој мери значајна. Посебна пажња је посвећена Конвенцији о људским правима и биомедицини (стр. 88-104), као инструменту који је најзначајнији у светлу права на интегритет личности у области биомедицине, посебно у погледу њеног настанка, сврхе, садржине, њеног специфичног односа са Конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода, а на крају је дата општа оцена њеног домашаја. С обзиром да су уз Конвенцију о људским правима и биомедицину касније усвојени додатни протоколи, и они су на уопштен начин представљени (стр. 104-110), реч је о Протоколу о забрани клонирања људских бића, Протоколу о трансплантацији органа и ткива људског порекла, Протоколу о биомедицинском истраживању, и о Протоколу о генетским тестовима у здравствене сврхе. Кандидаткиња наводи на уопштен начин и друге инструменте Савета Европе, који би дакле могли имати значаја у светлу биомедицинских питања (стр. 110-119). Реч је о Европској социјалној повељи, Европској конвенцији о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака, затим Конвенцији о заштити лица у погледу аутоматске обраде личних података, као и Конвенцији о забрани трговине људским органима. Посебан значај у формирању правно обавезујућих правила имају и извори „меког“ права (стр. 119-124), па тако кандидаткиња наводи у кратким цртама релевантне препоруке, резолуције и мишљења Парламентарне скупштине Савета Европе, као и Комитета министара, а као значајне наводи и активности Биоетичког одбора.

Други одељак трећег дела се односи на стандарде који су присутни у оквиру Европске Уније (стр. 125-193). Кандидаткиња истражује питање надлежности ЕУ из Оснивачког уговора у овој етички осетљивој области (стр. 125-129). Након тога, приступа анализи Повеље о основним правима у Европској унији (стр. 129-145). Анализира права из Повеље ЕУ која су од посебног значаја за област, а пре свега то је људско достојанство, затим право на физички и душевни интегритет личности, и то посебно у области биомедицине, као и право на здравствену заштиту. Представљена су укратко и остала релевантна права из Повеље ЕУ која су у нешто мањој мери значајна.

Уколико је присутна, уз свако од права је дата и анализа релевантне праксе Суда правде ЕУ. Детаљно је представљено и Секундарно законодавство ЕУ у области биомедицине (стр. 145-193), а у уводном делу који се односи на Секундарно законодавство ЕУ, кандидаткиња наводи и неке од његових основних особина приликом регулисања питања која су од значаја за интегритет личности у области биомедицине (стр. 145-150). У оквиру секундарног законодавства ЕУ посебно је представљена: Директива о правној заштити биотехнолошких изума, Директива о *in vitro* дијагностичким медицинским средствима, Директива о утврђивању стандарда квалитета и сигурности за прикупљање, прераду, чување и промет људске крви и компонената крви, Директива о успостављању стандарда квалитета и сигурности, за донирање, добијање, тестирање, обраду, очување, складиштење и дистрибуцију људских ткива и ћелија, Директива о стандардима и квалитету људских органа намењених за трансплантацију, Директива о примени права пацијената у прекограничној здравственој заштити, Уредба о Клиничким испитивањима лекова за људску употребу, као и Уредба о лековима за напредну терапију. Уз наведене прописе из секундарног законодавства ЕУ, дата је и анализа релевантних одлука Суда правде ЕУ. Укратко је представљена и Европска повеља о правима пацијената (стр. 191-192), као и рад Европске групе за етику у науци и новим технологијама (стр. 192-193).

Посебни део дисертације укључује конкретна питања која су значајна за област, и обухвата поглавља од четвртог до деветог.

Кандидаткиња се у **четвртом поглављу** под насловом „општи принципи у биомедицини“ бави принципима који су применљиви у погледу свих интервенција, без обзира на њихову природу или сврху, односно конкретну област примене и у том смислу пре свега анализира постојеће европске стандарде и праксу (стр. 195-253). Реч је о питању приступа здравственој заштити (стр. 195-199), као и професионалним обавезама и стандардима у области здравства (стр. 199-206). Као посебно сложен се издваја и принцип слободног и информисаног пристања (стр. 206-238), и у оквиру њега је представљено опште правило о пристању пацијента из Конвенције о људским правима и биомедицини (стр. 206-214), затим питање заштите угрожених група лица, тачније заштите малолетних лица, лица са душевним поремећајима и лица која се налазе у хитној ситуацији, као и принцип поштовања раније изражених жеља (стр. 214-238). Приватаном животу и информисању о здравственом стању се у оквиру овог поглавља придаје велики значај (стр. 238-253), а издвојено се испитује право на приватан живот (стр. 238-244), право на информацију о сопственом здрављу (стр. 244-248), али и питање могућности њиховог ограничења (стр. 248-253).

Пето поглавље дисертације се односи на посебно актуелна питања медицинске генетике и људске репродукције (стр. 254-318). Анализа питања из ове области је дата пре свега у светлу постојећих европских стандарда и праксе. Када је реч о области генетских тестова (стр. 254-276), дата су извесна уводна објашњења о овој области која се сматра врло обећавајућом (стр. 254-256). Даје се оцена домашаја Протокола о генетским тестовима у здравствене сврхе, као значајним у овој области, а посебно кроз питања као што су: квалитет генетских услуга, принцип клиничке користи, пристанак на генетско тестирање, право на приватност и информисање о генетским подацима, питање спровођења генетских тестова над лицима која нису способна да дају пристанак, генетског саветовања као и генетског скрининга (стр. 256-271). Представљене су и релевантне препоруке Савета Европе које се односе на генетске тестове (стр. 271-273), релевантна пракса (стр. 274-275), а можда се као посебно актуелно и интересантно питање издвајају генетски тестови „директно до потрошача“ (стр. 275-276). С обзиром да је поред могућности повреде физичког интегритета личности или права на приватност у вези са генетским подацима, могућа и дискриминација на основу генетских података, ово питање је такође посебно истражено у дисертацији (стр. 277-282). У оквиру петог поглавља је истражено и питање дозвољености интервенција на људском геному, а посебно интервенција које су усмерене ка изменама људског генома (стр. 282-287), затим актуелно питање утицања на избор пола (стр. 287- 292), као и забрана еугеничке праксе (стр. 292-297). Људска репродукција уз биомедицинску помоћ је истражена у извесној мери, пре свега у светлу питања око којих није постигнут консензус. Примећује се да око овог питања нема значајнијих европских стандарда, мада се наводе поједине занимљиве судске одлуке (стр. 297-311). Најзад у оквиру овог поглавља је испитано и питање клонирања, и то пре свега репродуктивног клонирања (стр. 311-318).

Шесто поглавље се односи на истраживања у области биомедицине (стр. 319-352). У овом поглављу су представљена пре свега нека од основних особина која прате истраживања у области биомедицине (стр. 319-320), као и међународна биомедицинска истраживања, која постају уобичајена пракса (стр. 320-322). Детаљно је анализиран домашај Протокола о биомедицинском истраживању (стр. 322-343), а посебно питање слободе научног истраживања (стр. 323-324) и заштите лица над којима се обављају истраживања, и с тим у вези заштите ранљивих група лица (стр. 324-343). Анализирано је и питање које се у пракси Европског суда за људска права посебно показало као значајно, тј. питање приступа експерименталном леку, односно лечењу (стр. 343-345). Најзад, на крају шестог поглавља кандидаткиња приказује проблем истраживања на *in*

vitro ембрионима, а посебно испитује проблем експериментисања над вишком ембриона који неће бити имплантирани, а који су створени у склопу поступка потпомогнуте оплодње.

Седмо поглавље дисертације носи наслов „Заштита људских права у светлу трансплантације органа, ткива и ћелија људског порекла“ (стр. 353-378). Представљени су основни стандарди и питања која прате трансплантацију ткива, органа и ћелија (стр. 353-372), а посебно они који се тичу живог даваоца (стр. 362-366) и преминулог даваоца (стр. 366-372). Приказан је и добро познати принцип забране стицања новчане добити и располагање одстрањеним делом људског тела (стр. 372-378).

Осмо поглавље се односи на добро позната спорна питања абортуса и еутаназије (стр. 379-399). Приказано је питање абортуса, а посебно у светлу тренутно актуелног питања, права на приговор савести (стр. 383-391). Представљено је и питање еутаназије као и потпомогнутог самоубиства, пре свега у светлу њихове дозвољености у различитим законодавствима, као и праксе Европског суда за људска права (стр. 391-399).

Девето поглавље је посвећено праву на интегритет личности у области биомедицине у Србији (стр. 400-433). У кратким цртама су представљене релевантне уставне одредбе (стр. 400), као и законодавни оквир који се односи на опште принципе у биомедицини, медицинску генетику и људску репродукцију, затим законодавни оквир у којем се одвијају истраживања, трансплантација, абортус и еутаназија (стр. 400-425). Испитано је и питање међународних стандарда које је Србија ратификовала (стр. 425-433). Овде је представљено пар случајева из праксе Комитета за људска права УН и Европског суда за људска права који су релевантни за област, а у којима је Србија прекршила неко од људских права, затим укратко је дата и оцена усаглашености са стандардима ЕУ, као и оцена усаглашености са међународним стандардима уопште.

Десето поглавље, као последње, носи наслов „закључак“ (стр. 434-452). У закључку кандидаткиња даје најважније резултате истраживања. Дати су укратко резултати анализе у погледу функције и схватању појмова који се заиста учестало користе у овој области. Дају се закључци у светлу конкретних стандарда усвојених на нивоу Европе, њиховог домашаја и проблема у регулисању области биологије и медицине, како кроз усвојене документе, тако и кроз релевантну праксу. Настоји се приказати до које се мере успело са консензусом у погледу релевантних питања и у ком правцу ће он ићи, односно на који начин и у којим областима се настоји постићи даљи консензус. Примећује се и значајна улога коју људска права имају у регулисању

области биологије и медицине, односно у постизању консензуса у Европи, као и оцена решења која су прихваћена у Србији.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

У домаћој литератури постоји мали број краћих радова посвећених појединим аспектима права на интегритет личности у области биомедицине, док монографских радова, докторских дисертација, и магистарских теза, у којима би ово питање било свеобухватно обрађено нема. Тема рада је у нашој земљи актуелна, између осталог и зато што је усвојен Закон о потврђивању Конвенције о људским правима и биомедицини.

И у иностраној литератури недостаје свеобухватана анализа у овој области, те се ова питања најчешће обрађују фрагментарно и на селективан начин. Такође сматрамо да је најадекватнији начин анализе ове области управо кроз призму људских права и међународног права, будући да је у овој области неопходна сарадња на међународном плану, у ситуацији где понекад ни саме државе нису потпуно сигурне где треба поставити границе дозвољеног. Ова област се из поменуте перспективе лакше може сагледати на један свеобухватан начин, и предвидети њен даљи развој на међународном нивоу. Често су, додуше, у литератури питања из ове области анализирана у оквиру медицинског права и правне медицине. Међутим, питања из ове области су предмет интересовања и нових научних дисциплина, као што су биоетика или биоправо (њихов неодређен предмет уноси даљу пометњу у овој области), и то бавећи се готово искључиво конкретним питањима, најчешће из чисто практичне перспективе, а ради проналажења брзих решења. Због тога је неопходан свеобухватан и синтетички приступ, који полази од опште концепције права на интегритет личности, а који би деловао обједињавајуће у односу на нека доста хетерогена питања у овој области.

6. Закључак

На основу анализе и критичке оцене докторске дисертације кандидаткиње мр Анђеле Ђукановић под насловом „*Европски стандарди у области биомедицине – право на интегритет личности*“, Комисија је једногласно закључила да је у питању оригинално научно дело, које неспорно обрађује веома важну и до сада недовољно истражену област међународног права људских права. Кандидаткиња по први пут у Србији свеобухватно и опсежно расправља о решењима у области стварање ембриона

in vitro за сврхе истраживања, бави се питањима везаним за принцип слободног и информисаног пристања пацијента, за клонирање у терапијске сврхе, генетским банкама, као и патентабилности изолованих делова људског тела.

Кандидаткиња врло јасно и прецизно износи своје мишљење поводом одговарајућих спорних питања и изводи закључке анализом великог броја међународних инструмената који се међусобно преплићу и чији је однос обрађен у раду. Посебну вредност представља опсежан истраживачки рад и коришћење великог броја извора, а нарочито актуелне стране литературе, коју кандидаткиња користи да би поткрепила своје ставове или полемисала са појединим ауторима. Такође, ова докторска дисертација не остаје само на темељној научној анализи предмета истраживања, већ даје оцену проучаваних решења и праксе и нуди конкретна решења за усклађивање права Републике Србије са релевантним међународним стандардима у области биомедицине.

Имајући у виду напред изнете анализе и значај резултата истраживања, Комисија позитивно оцењује докторску дисертацију и једногласно предлаже Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду да прихвати позитивну оцену докторске дисертације кандидаткиње мр Анђеле Ђукановић под насловом: „Европски стандарди у области биомедицине – право на интегритет личности“ и по добијеној сагласности Већа научних области правно-економских наука Универзитета у Београду одобри одбрану ове докторске дисертације.

КОМИСИЈА

1. Проф. др Миленко Крећа
2. Проф. др Ивана Крстић
3. Доц. др Бојана Чучковић